

Działalność Sekcji Historii Nauki i Techniki przy Komitecie Nauk Historycznych PAN w 2025 r.

Komitet Historii Nauki i Techniki PAN na bieżącą kadencję (2024–2027) nie został powołany, co było wynikiem w dużej mierze niekorzystnej dla badaczy historii nauki ordynacji wyborczej. Byli członkowie Komitetu postanowili zawalczyć o kontynuację prac i dzięki temu w czerwcu 2024 r. powołano Sekcję Historii Nauki i Techniki przy Komitecie Nauk Historycznych PAN, uzyskując tym samym pełną autonomię w działaniu wewnątrz Komitetu, z przewodniczącą dr hab. Iwoną Arabas, prof. PAN i jej zastępcą prof. dr. hab. Jaromirem Jeszke.

Aktywnością pragniemy przekonać władze PAN do odtworzenia w przyszłej kadencji naszego Komitetu, zdając sobie sprawę, że warunkiem będzie zintegrowanie i uaktywnienie środowiska historyków nauki oraz zainteresowanych historią nauki uczonych z innych dziedzin.

Działalność rozpoczęliśmy od przygotowania programu, włączając do niego argumentację dotyczącą konieczności powołania Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, wykazując wyjątkowy charakter naszych badań. W zależności bowiem od charakteru związków pomiędzy dyscyplinami, cechuje nas multi-, trans- lub interdyscyplinarność. Należy to postrzegać jako źródło płodności intelektualnej, rozumianej, w tym przypadku jako skrzyżowanie pól badawczych odrębnych dyscyplin, jednak z koniecznością własnego zaplecza teoretycznego i metodologicznego. Przy tym można tu mówić raczej o możliwościach powstania subdyscyplin, a za przykład można rozważyć w tym kontekście antropologię historyczną reprezentowaną przez antropologię wiedzy ze strony środowisk historycznych i antropologię medyczną ze strony antropologii kulturowej. Występuje tu szereg wspólnych ujęć, mogących potencjalnie przysłużyć się procesowi kształtowania subdyscypliny. Także akceptacja narracyjnych metafor w badaniach antropologa i historyka, rozumiana jako uznana w humanistyce perspektywa interpretacyjna, stwarza pole do wspólnych interdyscyplinarnych poszukiwań. Wielość pól, których dotyka historia nauki i techniki, nie pozwala na ukształtowanie spójnego zaplecza teoretycznego. Akcenty rozkładają się różnie w zależności od relacji badaczy dziejów poszczególnych dyscyplin z historią jako dyscypliną i zapleczem teoretycznym dyscyplin, których dzieje są ich przedmiotem studiów. Ponadto historia nauki jako człon rodziny tworzącej naukoznawstwo wymaga zaplecza teoretycznego z obszaru komunikacji w nauce. Uprawianie historiografii nauki wymaga multidyscyplinarnych kompetencji i oscyluje na pograniczu życia intelektualnego, historii idei oraz myśli filozoficznej. Wymaga orientacji w głównym dla danej epoki nurcie życia materialnego, religijnego, często politycznego, społecznego i gospodarczego. Jest ona często niedoceniana przez środowisko skoncentrowane na głównym nurcie badań, jakim jest historia polityczna, społeczna i gospodarcza, historia idei czy dzieje umysłowości.

Graniczność i różnorodność teoretyczna prowadzonych badań oraz niezbędna multidyscyplinarność kompetencji historyków nauki i techniki wymaga relacji z dyscyplinami

zorientowanymi na główny przedmiot zainteresowania oraz powiązanych teoretycznie i metodologicznie z dyscypliną 'historia nauki i techniki'. Można tu wyróżnić:

A. dyscypliny bazowe – zorientowane na historię głównego przedmiotu zainteresowania, czyli

- dyscyplin inżynieryjno-technicznych;
- dyscyplin medycznych i nauk o zdrowiu;
- dyscyplin ścisłych i przyrodniczych;
- dyscyplin społecznych;
- dyscyplin humanistycznych.

oraz

B. dyscypliny powiązane teoretycznie i metodologicznie z historią nauki i techniki:

- historia, w zakresie metodologii historii, teorii historii i historii historiografii;
- dyscypliny naukowe stanowiące przedmiot studiów historycznych, w zakresie metodologii i teorii poznania poszczególnych dyscyplin;
- naukoznawstwo, w zakresie epistemologii historycznej;
- filozofia – w zakresie filozofii nauki;
- etnologia i antropologia kulturowa, w zakresie teorii kultury i antropologii wiedzy.

Argumentując konieczność odtworzenia naszego Komitetu, powołujemy się na status historii nauki jako dyscypliny na świecie, ponad 70-letnią tradycję i znaczenie osiągnięć polskich badaczy oraz możliwość oddziaływania społecznego, a także niezbędną reprezentację Rzeczypospolitej Polskiej w organizacjach międzynarodowych.

Aby przekonać władze Polskiej Akademii Nauk o racjonalności poparcia inicjatywy środowisk polskich historyków nauki i techniki oraz by sprostać naszym celom w 2025 r., Sekcja Historii Nauki i Techniki przy Instytucie Historii PAN zorganizowała w Pałacu Staszica dwie konferencje dotyczące dwóch pól badawczych, a mianowicie „Przyroda i technika: interdyscyplinarne badania naukowe w muzeach” oraz „Historia nauki wśród nauk historycznych”.

Pierwsza z nich została zorganizowana w dniu 25 czerwca 2025 r., z następującymi wystąpieniami:

1. dr hab. Iwona Arabas, prof. PAN (Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN) i prof. Jaromir Jeszke (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), *Zbiory muzeów historii naturalnej jako warsztat badawczy i dzisiejszy zwrotu ku rzeczom w muzealnictwie, historii, antropologii, socjologii, literaturoznawstwie* (wprowadzenie);
2. prof. Dariusz Iwan (Muzeum i Instytut Zoologii PAN), *Technika i przyroda – wspólne korzenie i wspólne badania*;
3. prof. Ewa Wyka (Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN), *Instrumenty badawcze w naukach przyrodniczych – historycznie*;
4. dr Marcin Warchałowski (Muzeum Tatrzańskie), *Czy zoologiczne kolekcje muzealne mogą służyć tylko systematykom i historykom?*;
5. Mirosław Zientarzewski (Narodowe Muzeum Techniki w Warszawie), *Narodowe Muzeum Techniki i Muzeum Historii Naturalnej – stuletnie zaniechanie*.

Druga z zaplanowanych konferencji miała miejsce 4 grudnia 2025 r., a w programie znalazły się następujące referaty:

1. prof. Wojciech Wrzosek (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), *Historia nauki jako dyscyplina historyczna*;

2. prof. Leszek Zasztowt (Uniwersytet Warszawski), *Czy historia nauki jest jedynie częścią historii kultury? Historia nauki a historia społeczna i antropologia. Kilka uwag*;
3. prof. Tomasz Falkowski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) *Historia nauki i pytanie o kryteria jej tożsamości*;
4. prof. Wiktor Werner (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), *Jak cyfrowe metody badawcze mogą zmienić historiografię nauki? Możliwości, zagrożenia, problemy*;
5. prof. Maciej Górny (Instytut Historii im. T. Manteuffla PAN), *Postkolonializm, transfer wiedzy i Europa Środkowo-Wschodnia. Czy perspektywa postkolonialna przystaje do historii nauki w tej części świata*.
6. dr Alexej Lochmatow (Uniwersytet Hebrajski w Jerozolimie), *Między ekspansją i „wspianą izolacją”: Historia nauki wśród nauk historycznych*,
7. dr Jan Surman (Instytut Masaryka i Archiwum Czeskiej Akademii Nauk), *Historia nauki: co zrobić z dyscypliną, która się sama zdekonstruowała?*,
8. dr Katharina Kreuder-Sonnen (Universität zu Köln), *Historical Matters: Materialy and the History of Science in Modern Polish History* („Kwestie historyczne: Materialność i historia nauki w historii nowożytnej Polski”).

Problemy poruszone podczas tych dwóch wydarzeń, a w szczególności wydźwięk dyskusji wskazują, że historia nauki i techniki jako samodzielna dyscyplina badawcza jest w świecie bardzo wysoko ceniona jako źródło wiedzy dające odpowiedź na fundamentalne pytania o naturę człowieka i jego wizję świata. Jest też naturalnym pomostem pomiędzy naukami ścisłymi i przyrodniczymi, naukami społecznymi oraz humanistyką. Charakteryzuje się nie mniejszym stopniem odrębności niż pozostałe dyscypliny w obrębie nauk humanistycznych i jest dyscypliną „graniczną”, co jest inspiracją dla badaczy pracujących na co dzień w obrębie różnych paradygmatów, dając jej swoistą dynamikę refleksji epistemologicznej.

Iwona Arabas

przewodnicząca Sekcji Historii Nauki i Techniki
przy Komitecie Nauk Historycznych PAN
Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN
ORCID 0000-0002-1194-984X

Jaromir Jeszke

zastępca przewodniczącej Sekcji Historii Nauki i Techniki
przy Komitecie Nauk Historycznych PAN
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID 0000-0002-1257-6061